

Recenzie.

Michael S. Jones

THE METAPHYSICS OF RELIGION. LUCIAN BLAGA AND CONTEMPORARY PHILOSOPHY.

Geo Săvulescu

Michael S. Jones este un tânăr profesor de filosofia religiilor la o universitate americană din Virginia, Liberty University. A scris și a publicat, în reviste internaționale și românești, articole privind valoarea filosofiei lui Lucian Blaga, și de curând a scris și a publicat o carte despre filosofia lui Lucian Blaga (*The Metaphysics of Religion. Lucian Blaga and Contemporary Philosophy*. Madison . Teaneck. Fairleigh Dickinson University Press. 2006).

Astăzi, când în patria lui mamă Lucian Blaga a devenit un filosof din ce în ce mai greu de înțeles și controversat, cu toate publicațiile care abundă despre filosofia lui, cu toate simpoziioanele și întâlnirile comemorative, un tânăr american vine în România, învață românește pentru a-l citi pe Blaga în original, scrie o carte în engleză și-l oferă pe Blaga lumii. Nu este o minune? Este !

Vă cer permisiunea de a va spune cam ce conține această carte. După o scurtă introducere în viața lui Lucian Blaga urmează o primă parte în care expune filosofia lui Lucian Blaga: Filosoful Blaga; Filosofia filosofiei la Blaga; Metafizica lui Blaga; Epistemologia lui Blaga; Filosofia culturii la Blaga; Filosofia religiei la Blaga. Este cuprins întregul *Sistem filosofic* expus de Lucian Blaga.

Ceea ce uimește este claritatea cu care, Michael S.Jones, l-a înțeles pe filosoful Lucian Blaga și felul, pe înțeles, de a prezenta această filosofie. Nu în ultimul rând o adâncită prezentare a datelor biografice, foarte importante pentru a-l cunoaște pe Blaga.

După o prezentare detaliată a condițiilor sociale și istorice în care era Transilvania sfârșitului de secol XIX-e și începutul celui de al XX-lea secol cu primul război mondial și formarea statului modern român, ne scrie despre *familia* lui Blaga, despre *educația* lui, despre *influențele religioase*, despre *influențele filosofice*, despre *contemporanii* lui Blaga. Jones prezintă *izvoarele* care i-au permis să-l studieze pe Blaga, izvoare importante ca și cele secundare oferindu-ne și o listă cronologică completă a cărților sale filosofice.

Jones subliniază faptul că în engleză sunt puține traduceri ale scrierilor filosofice blagiene. Ne prezintă și o listă completă, până în prezent, a cărților sale publicate în franceză și italiană.

După această introducere necesară începe desfășurarea celor mai importante momente și teme ale gânditorului de la Lancrăm.

Care era rostul filosofiei, ce metodologie a preferat, care este punctul de vedere a lui Blaga legat de relația filosofie- sensul comun, cum justifică Blaga nevoia de filosofie și care este părerea lui despre propozițiile filosofice, ce gândește Blaga despre relația filosofie- știință, Blaga și relația filosofie- artă. Tot atâtea întrebări cheie pentru a pătrunde în gândirea lui Lucian Blaga.

Începând de la capitolul 4 a părții a I-a, *Metafizica lui Blaga*, intrăm în adâncul filosofiei lui Blaga. *Care sunt izvoarele, scopurile și care este stilul scrierilor sale.* Aici Jones subliniază dorința autorului de a scrie filosofia în mod sistematic și cu toate că are o aparență a unui stil artistic în filosofie, stilul său este obiectiv și mai mult analitic.

Blaga a văzut metafizica ca o construcție cu mai multe etaje în care “viziunea generală a existenței este compusă dintr-o nevoie de creativitate filosofică și mituri care, împreună, îi dau frâu liber omului de a explica ceea ce îl înconjoară, îi dau nevoilor umane posibilitatea de a se agăța de ceea ce le înconjoară, de realitate. Prin asta gândirea lui Blaga este în armonie cu filosofii constructiviști, cu postmodernismul European și cu neopragmatismul Nord American. Motivele filosofice ale lui Blaga vor deveni în felul acesta indiscutabile în următoarea elaborare a metafizicii sale. Aceste puncte de vedere trebuie văzute ca un rezultat chiar al metafizicii sale, ca niște elemente consistente a teoriei sale metafizice și a întregii lui filosofii.” Această afirmație a lui Jones ne poate îndreptăți să sperăm că filosofia lui Lucian Blaga poate fi o călăuză în filosofia contemporană, mai ales când mai scrie: “...în acord cu înțelegerea pe care Blaga o dă metafizicii, metafizica este în activitatea creativă umană chiar mai importantă decât știința.”

Posibilitatea de a construi o metafizică. Ea există pentru că metafizica este o parte a naturii umane. De aici se ajunge ușor la un punct cheie a gândirii lui Lucian Blaga, *Fondul anonim*. Acest fond anonim este un izvor pentru umanitate și el se poate reproduce fără sfârșit și fără să se consume. Din acest fond anonim se pot naște, pot fi generate și, ceea ce el a numit, *Diferențialele divine*. Nu este foarte clar cât de diferite sunt *Fondul Anonim* și *Marele Anonim*, dar Jones consemnează faptul că nu trebuie interpretată folosirea unui limbaj teologic, pe care Blaga îl folosește și cu care încearcă să exprime concepte altfel dificile, cu ideea că sistemul său metafizic este un sistem religios.

Poate chiar ideea că Marele Anonim instaurează o cenzură transcendentă ca o limită a creativității umane, datorită căreia nu putem avea o cunoaștere sigură, stă mai mult în limita pe care structurile cognitive umane o au.

Care este locul umanității după Blaga? Ea, umanitatea, este o creație indirectă a Fondului Anonim și ea este vârful creației. De ce? Pentru că Fondul Anonim a permis organizarea conștiinței umane ca cea mai complexă organizare a diferențialelor. Oamenii sunt în mod natural creativi iar creațiile lor pot fi considerate ca o creație secundară a Fondului Anonim.

Existența umană este caracterizată prin două moduri de a exista, cel “paradisiac”, care este starea normală, uzuală, de a trăi, și modul “luciferic”, care are ca scop “revelarea”

misterelor vieții. Omul este rezultatul unei “**mutații ontologice**” pentru că devine conștient de misterele ce-l înconjoară și în scopul de a revela aceste mistere devine o ființă creatoare chiar dacă Fondul Anonim, Marele Anonim, îi va interzice revelarea ultimelor mistere prin Censura Transcendentă. Pentru Blaga umanitatea a fost creată pentru a crea. De aceea ea, creativitatea, este și cea mai importantă, cea mai înălțătoare, virtute umană.

În epistemologia sa Blaga va încerca să descrie modurile noastre posibile de a cunoaște lumea. Jones prezintă aceste moduri, cum ar fi: *cunoașterea pozitivă și adecuată, quasi-cunoașterea, cunoașterea concretă, cunoașterea paradisiacă, cunoașterea mitică, cunoașterea ocultă, cunoașterea negativă*, și întârzie pe Cunoașterea Luciferică care este cheia teoriei cunoașterii la Blaga.

Cunoașterea paradisiacă, după Blaga, realizează o reducere *cantitativă* a misterelor existenței, pe când cunoașterea luciferică încearcă o reducere calitativă a misterelor și dacă asta nu este posibil, misterele pot fi permanentizate sau chiar intensificate.

Minus- cunoașterea, cum foarte frumos spune domnul Jones citându-l pe Blaga din *Eonul Dogmatic*, nu este altceva decât cunoașterea dogmatică și această redenumire a cunoașterii dogmatice a făcut-o Blaga, și-l citează din *Eonul Dogmatic* “... pentru că dogma este asociată unui bagaj indesezirabil. Numai istoria și teologia au luat în serios metoda dogmatică ... dacă filosofia va putea să folosească metoda dogmatică fără stagnarea asociată cu aplicațiile ei teologice, va putea deschide un nou și întreg capitol în istoria filosofiei.” Este adevărat că minus –cunoașterea înseamnă o ieșire a înțelegerii din funcțiile sale logice, o transcendere a logicii. În acest context, subliniază Lones, la Blaga, transcendent înseamnă nimic altceva decât o depășire a logicii, a înțelegerii umane.

În mod normal înțelegerea umană operează într-un cadru logic, ceea ce Blaga numește *intellect enstatic*. Când înțelegerea noastră se confruntă cu o antinomie este forțată să postuleze o soluție care transcende înțelegerea normală, situație pe care Blaga l-a denumit *intellect ecstastic*. Cu toate acestea problema când este bine să rămânem în strictețea logică și eventual să refuzăm o parte a datelor empirice, sau să abandonăm logica rămânând în antinomie, nu este ușor de rezolvat. Totuși, poate că Blaga are dreptate și este bine să rupem uneori necesara strictețe logică.

Capitolul 6 se ocupă de *Filosofia culturii la Blaga*. Filosofie a culturii care ocupă o parte centrală în sistemul filosofic al lui Blaga.

Blaga este de acord cu Kant și consideră categoriile înțelegerii noastre ca fiind subiective. Categoriile sunt un mijloc cu care Marele Anonim ne oprește de a avea o cunoaștere adecuată. Blaga face o observație importantă când își dă seama că Spațul și Timpul ca forme ale sensibilității pot fi diferite în diferite culturi ca și categoriile, pe care le va numi *stilistice*, pentru a sublinia subiectivitatea lor. De aici ajunge să propună un set de categorii stilistice, numite și *abisale*, diferite de cele cognitive și care împreună formează o *Matrice Stilistică*.

Matricile Stilistice, categoriile care le compun, pot fi diferite, nu mai sunt aceleași pentru toată umanitatea, așa cum sunt categoriile cunoașterii.

În capitolul privind *Filosofia religiei la Blaga* (capitolul 7) Jones arată că punctul de vedere asupra religiei la Blaga este strâns legată de punctul său de vedere asupra metafizicii și culturii. Religia are și ea o influență *stilistică* ceea ce a dus, având în vedere nevoia omului de a revela misterele, imposibilitatea de a avea o cunoaștere adecuată și determinismul stilistic al creativității, la diferite religii, tot atâtea creații ale omului. Revelația mistică este și ea un fenomen cultural, stilistic. Blaga a avut un foarte mare respect pentru orice fel de religie pe care a investigat-o.

În partea II-a a cărții, Jones, profesor de Filosofia religiei, face o *Aplicație a filosofiei lui Blaga: Soluții blagiene la încercările filosofiei religiei contemporane*.

Având în vedere postularea unui Mare Anonim care este izvorul întregii existențe și mai ales al creativității umane, se poate spune ca Blaga propune o teologie a creației diferită de teologia curentă. Chiar religia este pentru Blaga o creație a omului. Jones nu uită să-l citeze pe Eliade care a spus că de la Hegel, nici un filosof European cu excepția lui Blaga nu a avut curajul să construiască un sistem filosofic complet.

Scrierile lui Blaga despre filosofia religiei sunt mai mult investigații empirice ale religiilor particulare. Sunt un fel de exercițiu a ceea ce el a numit *cunoaștere paradisiacă*. În definiția religie dată de Blaga se subliniază nevoia umană de a revela ultimele mistere, misterele existențiale. Aceasta este și una din cele mai importante activități creative ale omului.

În ceea ce privește limbajul religios, metaforele plasticizante nu sunt de prea mare ajutor în descrierea transcendentului religios. În schimb metaforele revelatorii se potrivesc foarte bine în încercarea de revelare a misterelor ascunse folosind *cunoașterea luciferică*.

Cât privește o teorie a cunoașterii religioase, se poate spune că metafizica lui Lucian Blaga, viziunea sa metafizică, poate fi folosită și în cunoașterea religioasă deoarece este o propunere care în vedere cosmosul, existența umană și este o încercare de a revela misterele existențiale. Bineînțeles că trebuie făcută o diferență între credință și cunoaștere. Credința religioasă nu poate avea o certitudine apodictică. Blaga preferă să propună o apropiere de domeniul religios pe cale pragmatică și estetică. Este adevărat, cunoașterea religioasă este o construcție culturală, ca toate celelalte construcții umane. Dacă teologia este în special implicată în a se apropia de transcendent, atunci orice teologie este o cunoaștere luciferică.

Existența și natura lui Dumnezeu. În accepția lui Blaga Marele Anonim este atât izvorul tuturor existențelor cât și un factor de ordine. Marele Anonim impune și cenzura transcendentă ca și frânele stilistice care sunt un factor de reglare a creativității umane, de limitare a acestei creativități.

Din punctul de vedere al *relației religie- știință, știință - religie* se poate spune că Blaga este kantian atât în metafizica sa cât și în epistemologie.

Blaga este un metafizician realist. Asta înseamnă că el crede în existența reală a entităților în afara minții și este de părere că există o diferență importantă între cunoașterea religioasă și cea științifică. Această diferență este chiar în natura obiectelor. El, Blaga, ca și Kant, este de părere că *lucrul în sine* nu poate fi cunoscut. Singura cunoaștere posibilă este prin intermediul *categoriilor înțelegerii*. *Categoriile abisale, categoriile stilistice*, propuse de Blaga ca o completare a categoriilor kantiene, sunt și ele instrumente ce ne ajută să avem o mai bună înțelegere, cunoaștere, a realității ce ne înconjoară.

Între cunoașterea curentă și cea religioasă sunt similarități deoarece ambele sunt tot cunoașteri. Cunoașterea religioasă se adresează datelor empirice dar și, sau mai ales, transcendentului. Cunoașterea științifică are ca obiect imanentul de aceea cunoașterea religioasă a transcendentului pare că este un alt fel de cunoaștere. Blaga reușește să le unifice deoarece pentru el misterul este prezent și în lumea immanentă iar un mister greu de pătruns este ceva ce depășește înțelegerea deci un transcendent. Cunoașterea luciferică se adresează tocmai acestor categorii de mistere greu accesibile care abundă în lumea științifică dar sunt și obiectul cunoașterii religioase. Acestea sunt similarități dacă folosim metodologia lui Blaga, dacă folosim ca un instrument important cunoașterea luciferică.

Este adevărat că, pe de altă parte, este bine să ne dăm seama că transcendentul din știință nu este același cu cel religios. În știință orice aporie, orice situație contradictorie ridică problemă dacă o putem rezolva, prin cunoașterea luciferică, rațional sau este nevoie să depășim, deci să transcendem, logica pentru a rezolva o situație empirică. Transcendentul în religie este postulat și încercăm să ne apropiem de el cu sfială, fără a încerca să-l desvelim și să-l cunoaștem cât mai bine. Ambele folosesc cunoașterea luciferică deoarece se adresează unui mister, unei antinomii pe care o transfigurează, știința într-un fel, religia altfel.

Cum vede Blaga pluralismul religios și comunicarea interreligioasă? mai bine zis cum poate fi de ajutor cunoașterea și metafizica pe care Blaga le propune?

Aici ar fi important să înțelegem că matricile stilistice sunt importante nu numai pentru a produce creații stilistice ci și pentru a le înțelege, a le recepta. Este important să dăm drept de existență diversității umane, a creațiilor umane, a diferitelor religii, și în același timp să le receptăm ca atare, ca un divers care are drept la existență, un divers ce ține de firea omului, de diversele matrici stilistice. Să înțelegem și cunoașterea luciferică care este limitată de censura transcendentă, de “frânele stilistice” care sunt categoriile abisale ce formează matricea stilistică. Aceste categorii abisale au în același timp funcția de a ajuta creativitatea omului și de a preveni o creativitate absolut adecuată.

Matricea stilistică este una din cheile înțelegerii gândirii lui Lucian Blaga. O matrice culturală (stilistică) este compusă din patru factori primari (categorii stilistice) și un număr nespecificat de alte categorii – factori stilistici. De aceea apar diferențe importante între diversele matrici stilistice și astfel pot fi responsabile de dificultăți de comunicare, și

de comunicare interreligioasă. Acesta este și motivul pentru care Blaga s-a angajat în desbaterea pluralismului religios, exclusivismul ne fiind poziția pe care Blaga o apără.

Volumul lui Michael S. Jones se termină cu un glosar, un adevărat dicționar de concepte folosit de Lucian Blaga.

Vă recomand să citiți această carte unică în felul ei și sper că o vom putea avea și într-o traducere românească. Acest fluviu care este gândirea lui Lucian Blaga are foarte muși afluenți care-l fac atât de năvalnic, atât de cuprinzător, atât de frumos și plin de îndreptări.

Ca încheiere permiteți să vă traduc o parte din flaps-ul supracopertei:

“Această carte introduce, explică și aplică filosofia unuia dintre marii gânditori din Estul Europei. Filosofia lui Blaga este bogată, imaginativă și plină de discernământ pentru cititorii secolului douăzeci și unu.

Prezentul volum este prima prezentare în engleză a filosofiei lui Blaga; o filosofie care a fost de avangardă în zilele ei și care va putea încă să servească dacă este auzită în zilele noastre.”